بررسی تأثیر تشکیل بازارهای محلی بر معیشت پایدار بهره‌برداران مراتع با استفاده از روش تاکسونومی عددی

(مطالعه موردی: عشایر منتخب استان کرمان)

حمید رضا سعیدی گراغانی[۱]، حسین آذرنیوند*[۲]، حسین ارزانی[۳]، حامد رفیعی[۴]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۱۵ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۶/۰۹/۲۰

چکیده

استفاده از رویکردهای نوین برای رفع مشکلات عشایر کشور دارای اهمیت فراوان بوده و بررسی اثر برخی عوامل که در اقتصاد و معیشت آنها مؤثر است ضرورت دارد. یکی از مباحث جدید می‌تواند عرضه محصولات دامی و غیردامی عشایر در بازارچه‌های محلی باشد. بنابراین ضرورت دارد که تأثیر این بازارچه‌ها بر معیشت پایدار عشایر ارزیابی شود. تحقیق حاضر با استفاده از روش تاکسونومی عددی و با در نظر گرفتن تجربیات و دیدگاه‌های بهره‌برداران مراتع و کارشناسان اداره‌های منابع طبیعی و عشایری استان کرمان به مقایسه و اولویت‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار تحت تأثیر تشکیل و توسعه بازارهای محلی در مناطق عشایری پرداخته است. نتایج نشان داد که از دیدگاه عشایر سرمایه مالی و اقتصادی و از دیدگاه کارشناسان سرمایه انسانی بیشترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارهای محلی به خود اختصاص خواهند داد. همچنین نتایج رتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار از دیدگاه عشایر با استفاده از روش تاکسونومی عددی نشان می‌دهد که شاخص‌های سطح اشتغال، دسترسی به جاده، درآمد حاصل از تولید محصولات دامی، تنوع گونه‌های گیاهی، نیروی کار خانوادگی و تأمین نیروی کار از خارج از خانواده بترتیب با DL ۰/۰۴۳، ۰/۰۶۶، ۰/۰۷۹، ۰/۱۰۵، ۰/۱۱۸ و ۰/۱۲۲ بیشترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی دارند. این در حالی است که کارشناسان عقیده دارند که شاخص‌های نیروی کار خانوادگی، اسکان مسافران در مناطق عشایری، دسترسی به جاده، کمیت علوفه، سطح اشتغال و دسترسی به آب آشامیدنی بهداشتی به‌ترتیب با DL ۰/۰۵۸، ۰/۱۷۱، ۰/۱۷۶، ۰/۱۸۵، ۰/۲۰۹ و ۰/۲۱۹ بیشترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی به‌خود اختصاص می‌دهند. با توجه به نتایج به‌دست آمده از این تحقیق می‌توان بیان داشت که تشکیل و توسعه بازارهای محلی بر معیشت پایدار بهره‌برداران مراتع تأثیر خواهد گذاشت و باعث افزایش منافع عشایر و بهبود مطلوبیت جامعه خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: بازار محلی، معیشت پایدار، عشایر، مرتع، تاکسونومی عددی، استان کرمان.

[۱] - دکتری مرتعداری، دانشگاه تهران، ایران
[۲]- استاد دانشکدهٔ منابع طبیعی، دانشگاه تهران، ایران
*: نویسندهٔ مسئول: hazar@ut.ac.ir
[۳]- استاد دانشکدهٔ منابع طبیعی، دانشگاه تهران، ایران
[۴]- استادیار گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران، ایران

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]

مقدمه

جریان مبادله و بازاررسانی تولیدات ایلات در یک فرایند نظام‌مند، نقش زیادی در بالندگی اقتصاد عشایر خواهد داشت. زیرا حضور دلالان و سلف‌خران[1] در مسیر عرضه محصولات دامی و غیردامی، به تولیدکننده و مصرف کننده آسیب‌های فراوان اقتصادی وارد می‌کند. مسئله اساسی فقدان دسترسی مستقیم و بدون واسطه عشایر به بازار فروش، و عدم شکل‌گیری کامل و سازمان‌یافته واحدهای تجاری در مناطق عشایری است. این مشکلات باعث شده، عشایر مسافت زیادی را تا شهر طی کنند، که علاوه بر تحمیل هزینه‌های حمل و نقل، موجب انتقال منافع تولیدی آنها به سوی شهرها می‌شود (۱۶). علیرغم تلقی مثبت اکثر مصرف‌کنندگان از محصولات تولید شده توسط عشایر، تجربه در این زمینه نشان می‌دهد که مانع اصلی در راه تولید محصولات دامی ارگانیک و غیردامی عشایر، فروش آنهاست (۱۴ و ۱۵). اگرچه مصرف‌کنندگان به دنبال محصولات متنوع با کیفیت بالاتر و سالمتر هستند، محصولات سالم غذایی در راه ورود به سبد مصرفی خانوارها با مشکلاتی روبرو هستند، چرا که این محصولات قیمت بالاتری دارند و سیستم توزیع و بازاریابی آنها نیز دارای نواقص عمده‌ای است (۱۳). به‌نظر می‌رسد یکی از راه‌های برطرف کردن این مشکلات تشکیل بازارهای محلی و عرضه محصولات دامی و غیردامی عشایر به صورت مستقیم می‌باشد (۶). تشکیل این بازارها می‌تواند ضمن تسهیل عرضه این محصولات و بهره مندی مصرف‌کنندگان از آنها باعث بهبود وضعیت اقتصادی و معیشتی عشایر شود.

علاوه بر آنچه که گفته شد تشکیل بازارچه‌های محلی می‌تواند تأثیر مستقیمی بر معیشت تولیدکنندگان (عشایر) داشته باشد. معیشت به مفهوم تفکر در مورد دسترسی به دارایی‌ها و مدیریت برای نگهداری آنها است (۱، ۴ و ۱۲). اساس توسعه انسانی و توسعه اقتصادی بر معیشت استوار است. معیشت چیزی بیشتر از شغل است. معیشت شامل همه کارهایی است که افراد انجام می‌دهند تا گذران زندگی کنند (۷).

سجاسی قیداری و همکاران (۲۰۱۶) در مطالعه‌ای به سنجش سطح دارایی‌های معیشتی در مناطق روستایی شهرستان تایباد با رویکرد معیشت پایدار پرداختند. نتایج به‌دست آمده از مطالعه آنها نشان می‌دهد که بین روستاهای مورد مطالعه از نظر برخورداری از دارایی‌های معیشتی تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که سهم دارایی اجتماعی با میانگین رتبهٔ ۳/۵۹ در مقایسه با سایر دارایی‌ها در بین روستاهای مورد مطالعه بیشتر است که نشان از یکپارچگی، همبستگی و انسجام اجتماعی در بین روستاهای مورد مطالعه می‌باشد. مهدی و همکاران (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای با عنوان "تغییر معیشت و توسعه معیشت پایدار در مناطق مرتفع، غرب سوماترا در اندونزی"، بدنبال تجزیه و تحلیل تغییر معیشت و تداوم معیشت خانواده‌ها در این منطقه، در پاسخ به تغییرات در زمینه مدیریت منابع طبیعی در دهه گذشته بودند. نتایج نشان داد که مردم کم درآمد دسترسی کمتری به دارایی‌های سرمایه‌ای نسبت به گروه‌های درآمدی متوسط و بالا دارند. با این حال، دسترسی به دارایی‌های سرمایه‌ای در طول زمان افزایش یافته است و این که خانواده‌های فقیر بهبود و پیشرفت اقتصادی را تجربه کردند، که نشان دهنده افزایش کلی در پایداری اقتصادی است. کاسا و اشتو (۲۰۱۴) به تجزیه و تحلیل وضعیت معیشت روستایی ناحیهٔ ووردا در جنوب اتیوپی پرداختند. براساس تقلیل مکانیسم‌های اقتصادی، اجتماعی در ناحیهٔ ووردا نتایج نشان می‌دهد که سازمان‌های دولتی و سهامداران باید برای برطرف کردن نیازهای جامعهٔ ووردا تلاش کنند تا بتوانند معیشت پایدار و توسعهٔ روستایی را در ووردا ایجاد کنند.

قرنجیک (۲۰۱۱) با بررسی نقش بازارهای محلی در توسعه اقتصادی نواحی روستایی ایران بیان نمود که بازارهای محلی به‌عنوان یک پدیده‌ی اقتصادی، از کارکردهای متنوعی برخوردار است. آنها ضمن رفع نیازهای افراد ساکن در نواحی روستایی، با اتکا به تولیدات محلی و بومی و عرضه مستقیم و بی‌واسطه آنها در بازار که منجر به قیمت مناسب کالا می‌شود، سبب ایجاد انگیزه برای تولید بیشتر در

۱- سلف‌خران کسانی هستند که محصولات تولیدی کشاورزان و عشایر را به قیمت معین و به صورت نقدی پیش خرید می‌کنند.

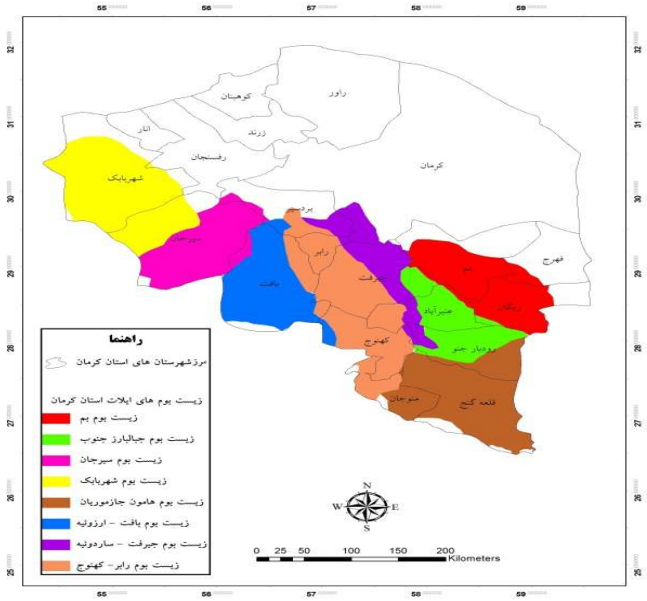
[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]

بین روستاییان می‌گردد. طبیعتاً تولید بیشتر، افزایش بهره‌وری اقتصادی را برای روستاییان (و حتی شهرنشینان) درپی خواهد داشت. مطیعی لنگرودی و همکاران (۲۰۱۱) به بررسی نقش بازارهای دوره‌ای محلی در توسعه اقتصادی-اجتماعی روستاهای استان گیلان پرداختند. نتایج تحقیق آنها حاکی از آن است که بازارهای دوره‌ای محلی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اثر مثبتی بر توسعه روستاهای مورد مطالعه استان گیلان داشته‌اند. دلیل این امر آن است که در بعد اقتصادی سه مؤلفه، در بعد اجتماعی و فرهنگی دو مؤلفه در بازارهای دوره‌ای وجود دارند که بر توسعه روستایی اثر گذارند و عامل توسعه اقتصادی و اجتماعی در نواحی روستایی مناطق مورد مطالعه می‌شوند. واقعیت آن است که برای ایجاد و دستیابی خانوارهای عشایری به یک معاش پایدار، می‌بایست در ابتدا وضعیت موجود مورد مطالعه و بررسی دقیق قرار گیرد و در این بررسی باید نقطه نظرات و دیدگاه‌های سرپرستان این خانوارها و کارشناسان لحاظ گردد. از سوی دیگر سازه‌هایی که قادرند در معیشت خانوارهای عشایری و در پایداری آن تأثیرگذار باشند، باید شناسایی و مورد مطالعه قرار گیرد. یکی از عواملی که می‌تواند به معیشت پایدار عشایر کمک شایانی کند تشکیل و توسعه بازارهای محلی جهت عرضه محصولات دامی و غیردامی است. بنابراین با توجه به آنچه بیان شد این پژوهش که در استان کرمان انجام شده است در نظر دارد به بررسی تأثیر تشکیل و توسعه بازارهای محلی بر معیشت پایدار عشایر با استفاده از روش تاکسونومی عددی بپردازد.

مواد و روش‌ها

استان کرمان با مساحتی برابر با ۱۸۰۷۲۵ کیلومتر مربع بین ۲۶ درجه و ۲۹ دقیقه تا ۵۹ درجه ۲۴ دقیقه عرض شمالی و ۵۳ درجه و ۲۶ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۲۹ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است. حد شمالی آن استان‌های خراسان جنوبی و یزد، حد جنوبی آن هرمزگان، حد شرقی سیستان و بلوچستان و حد غربی فارس می‌باشد. زیست بوم‌های ایلات استان کرمان در مرکز، غرب و جنوب این استان واقع بوده و شامل زیست‌بوم جیرفت – ساردوئیه، زیست بوم جبالبارز جنوبی، زیست بوم رابر - کهنوج، زیست بوم بافت- ارزوئیه، زیست‌بوم سیرجان، زیست بوم بم، زیست بوم شهربابک و زیست بوم هامون – جازموریان می‌باشد (شکل ۱).

شکل ۱- نقشه زیست بوم‌های عشایر استان کرمان

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]

در این تحقیق جهت بررسی معیشت پایدار عشایر مناطق مورد مطالعه از پنج معیار سرمایه طبیعی و اکولوژیکی، سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی، سرمایه مالی و اقتصادی و سرمایه فیزیکی استفاده شده است که هر معیار دارای تعدادی زیر معیار می‌باشد (۷، ۹، ۱۰، ۱۲ و ۱۷).

در این پژوهش از تکنیک تاکسونومی عددی به‌منظور اولویت‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار عشایر تحت تأثیر تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی از دیدگاه عشایر و کارشناسان استفاده شد. در این روش ابتدا هر مجموعه براساس شاخص‌های مورد نظر به یک مجموعه همگن تبدیل می‌شود و سپس براساس شاخص‌های بیان شده اولویت‌بندی می‌شود. مراحل تحلیل رده‌بندی عددی در هشت مرحله به شرح ذیل می‌باشد:

مرحله اول: مشخص کردن گزینه‌ها با توجه به هدف موضوع مورد نظر در تعیین شاخص‌های مختلف جهت انتخاب گزینه‌ها.

مرحله دوم: تشکیل ماتریس داده‌ها و سپس محاسبه میانگین و انحراف معیار (i تعداد گزینه‌ها و j تعداد شاخص‌های مورد نظر).

مرحله سوم: نرمال سازی داده‌های ماتریس به‌دست آمده از مرحله‌ی دوم برای نرمال سازی از رابطه مقابل استفاده می‌شود:

$$Z_{ij} = \frac{X_{ij} - \overline{X}_j}{\delta_j} \qquad (۱)$$

که در آن: $\overline{X}_j$: میانگین شاخص‌ها یا هر یک از ستون‌های ماتریس؛ δ_j: انحراف معیار هر شاخص یا هر یک از ستون‌های ماتریس می‌باشند. بعد از به‌دست آوردن ماتریس استاندارد، بزرگترین عدد هر ستون را به عنوان رقم ایده‌آل (Doj) در مراحل بعد مورد استفاده قرار می‌دهیم.

مرحله چهارم: تعیین فاصله (اختلاف): در این مرحله با توجه به ماتریس استاندارد شده Z، فاصله هر گزینه را از دیگر گزینه‌ها برای هر شاخص با استفاده از رابطه‌ی زیر بدست می‌آوریم:

$$D_{ab} = \sqrt{\sum_{j=1}^{n} \left(Z_{aj} - Z_{bj}\right)^2} \qquad (۲)$$

باید توجه داشت که، Daa=Dbb=0 و Dab=Dba خواهد بود. ماتریس به‌دست آمده که عناصر قطر اصلی آن همگی صفر هستند، ماتریس فواصل مرکب بین گزینه‌ها نامیده می‌شود. مرحله پنجم: تعیین کوتاهترین فاصله: در این مرحله پس از اینکه در مرحله قبل ماتریس فواصل مرکب به‌دست آمده، کمترین فاصله هر سطر از ماتریس تعیین می‌شود و سپس میانگین هر کدام از فاصله گزینه‌ها و انحراف معیار آن‌ها به‌دست خواهد آمد.

مرحله ششم: همگن‌سازی گزینه‌ها: با استفاده از روابط $O_r = \overline{d}_r \pm 2\delta_{dr}$ حد بالا و پایین را مشخص کرده و هر گزینه‌ای که خارج از این مجموعه باشد از مجموعه حذف می‌شود. در پایان این مرحله ماتریس داده‌ها را با در نظر نگرفتن گزینه‌های حذف شده تشکیل داده و مراحل قبل تکرار خواهد شد.

مرحله هفتم: تعیین الگو یا سرمشق گزینه‌ها (Cio): در این مرحله فاصله هر گزینه را از مقدار ایده‌آل محاسبه شده در مرحله چهارم بدست می‌آوریم. فاصله کمتر از مقدار ایده‌آل نمایانگر وضعیت مناسب و فاصله‌ی زیاد، بیان کننده وضعیت نامناسب گزینه می‌باشد. سرمشق گزینه‌ها $Cio = \sqrt{\sum_{j=i}^{n} \left(Z_{ij} - Z_{bj}\right)^2}$ می‌باشد. برای محاسبه Co انحراف معیار ستون مربوط به Cio را در عدد دو ضرب کرده و حاصل را با میانگین مربوط به ستون Cio جمع می‌کنیم.

مرحله هشتم: رتبه‌بندی گزینه‌ها (Fi): اگر وضعیت هر گزینه با Fi نشان داده شود، در اینصورت رابطه زیر وجود خواهد داشت:

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]

$$F_i = \frac{Cio}{Co} \quad (۳)$$

که در آن، Fi: وضعیت هر گزینه، Cio: سر مشق هر گزینه، Co: حد بالای گزینه را نشان می‌دهد. مقادیرF همواره بین صفر و یک قرار می‌گیرد و با توجه به اینکه مقادیر شاخص‌های اولیه بر مبنای بزرگتر یا کوچکتر مرتب شده باشند، مقدار F هر چقدر به صفر نزدیکتر باشد نشان از مناسب‌تر بودن گزینه دارد و هر قدر به یک نزدیک باشد گزینه مورد نظر در اولویت قرار خواهد گرفت (۸ و ۱۸). جامعه آماری این تحقیق شامل: ۱- عشایر ایلات منتخب استان کرمان (پنج ایل سلیمانی، جبالبارزی، مهنی، کچمی و آئینه‌ای) با جمعیت حدود ۶۲۰۰ نفر که از این بین با استفاده از فرمول کوکران (۱۹۷۷) تعداد ۳۶۶ نفر بهره‌بردار به عنوان نمونه انتخاب شده است. این فرمول به‌صورت رابطه (۴) می‌باشد:

$$n = \frac{N(t.s)^2}{Nd^2 + (t.s)^2} \quad (۴)$$

که در آن، n حجم نمونه، s انحراف معیار جامعه، N حجم جامعه، d دقت احتمالی مطلوب و t فاصله اعتماد است. ۲- کارشناس اداره‌های منابع طبیعی و عشایری شهرستان‌های استان کرمان که تکمیل پرسشنامه از آنها با استفاده از روش سرشماری بوده است (به‌دلیل تعداد کم کارشناسان متخصص در زمینه تحقیق). تعداد این کارشناسان ۳۶ نفر می‌باشد. ابزار اندازه‌گیری پژوهش پرسشنامه و مصاحبهٔ مستقیم با عشایر و کارشناسان بوده است. برای دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده تحقیق سؤالات پرسشنامه به گونه‌ای طراحی شده است که شفاف و براحتی برای بهره‌برداران و کارشناسان قابل فهم باشد. اعتبار یا روایی سؤالات پرسشنامه تحقیق از روش معتبرسازی محتوا و با مراجعه به کارشناسان و متخصصین مورد تأیید قرار گرفته است. پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای عشایر برابر با (α= ۰/۸۵) و برای کارشناسان برابر با (α= ۰/۹) تعیین شد که مقدار این ضریب نشان‌دهنده هماهنگی، انسجام و هم‌مسیر بودن گویه‌های پرسشنامه است.

نتایج

ویژگی‌های فردی پاسخگویان

عشایر: همانگونه که در جدول (۱) مشاهده می‌شود ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی عشایر منتخب مورد مطالعه شامل سن، تعداد دام و درآمد آورده شده است. بر این اساس میانگین سن پاسخگویان حدود ۵۱ سال بوده و ضریب پراکش برای این متغیر برابر با ۰/۲۲ می‌باشد. همچنین حداقل تعداد دام عشایر منطقه ۲۰ واحد دامی و حداکثر آن ۸۰ واحد دامی بوده و میانگین، انحراف معیار و ضریب پراکنش این متغیر به‌ترتیب برابر با ۱۰۱/۱۴، ۳۲/۸۱ و ۰/۳۲ می‌باشد. میانگین درآمد سالانه عشایر منتخب مورد مطالعه برابر با ۱۷۱/۱ میلیون ریال و ضریب پراکنش این متغیر برابر با ۰/۳۸ است.

جدول ۱- ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی عشایر مورد مطالعه

متغیرها	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار	ضریب پراکنش
سن پاسخگویان (سال)	۲۱	۸۰	۵۱/۴۳	۱۱/۶۴	۰/۲۲
تعداد دام (واحد دامی)	۲۰	۲۰۰	۱۰۱/۱۵	۳۲/۸۱	۰/۳۲
درآمد سالانه (ده میلیون ریال)	۵	۴۰	۱۷/۱۱	۶/۵۱	۰/۳۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق (سال ۱۳۹۵)

باتوجه به نتایج جدول (۲)، جنسیت تنها حدود ۵ درصد عشایر پاسخگو زن بوده و مابقی مرد می‌باشند. از لحاظ تحصیلات ۳۱/۷ درصد بهره‌برداران بی‌سواد بوده و تنها ۱۲ درصد تحصیلات دانشگاهی داشتند.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]

جدول ۲- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنسیت و تحصیلات

متغیرها	طبقه‌بندی	تعداد	درصد	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	۳۴۸	۴/۹	۴/۹
	زن	۱۸	۹۵/۱	۱۰۰
تحصیلات	بی‌سواد	۱۱۶	۳۱/۷	۳۱/۷
	ابتدایی	۹۴	۲۵/۷	۵۷/۴
	راهنمایی یا متوسطه	۷۶	۲۰/۸	۷۸/۲
	دیپلم	۳۶	۹/۸	۸۸
	کاردانی یا بالاتر	۴۴	۱۲	۱۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق (سال ۱۳۹۵)

کارشناسان: از لحاظ جنسیت ۸۳/۳۳ درصد پاسخگویان مرد بوده و مابقی زن می‌باشند. همچنین با توجه به نتایج حدود ۲۷/۷۷ درصد پاسخگویان کمتر از ۳۵ سال سن، ۴۷/۲۳ درصد ۳۵ تا ۴۵ سال سن و تنها ۲۵ درصد پاسخگویان در طبقه سنی بالاتر از ۴۵ سال قرار داشتند. همچنین نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد ۱۱/۱۱ درصد پاسخگویان فوق دیپلم بوده اما حدود ۸۹ درصد پاسخگویان دارای تحصیلات لیسانس یا بالاتر هستند که از این بین ۳۳/۳۴ درصد پاسخگویان فارغ التحصیل کارشناسی ارشد می‌باشند. همچنین در این تحقیق ۱۳/۸۹ درصد پاسخگویان رئیس اداره، حدود ۱۱ درصد معاون و ۷۵ درصد کارشناس اداره‌های منابع طبیعی و عشایری استان کرمان می‌باشند (جدول ۳).

جدول ۳- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سن، سواد، جنسیت و موقعیت شغلی

متغیرها	طبقه‌بندی	تعداد	درصد	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	۳۰	۸۳/۳۳	۸۳/۳۳
	زن	۶	۱۶/۶۷	۱۰۰
سن	کمتر از ۳۵ سال	۱۰	۲۷/۷۷	۲۷/۷۷
	۳۵- ۴۵	۱۷	۴۷/۲۳	۷۵
	بیشتر از ۴۵ سال	۹	۲۵	۱۰۰
سواد	فوق دیپلم	۴	۱۱/۱۱	۱۱/۱۱
	لیسانس	۲۰	۵۵/۵۵	۶۶/۶۶
	فوق لیسانس	۱۲	۳۳/۳۴	۱۰۰
موقعیت شغلی	رئیس اداره	۵	۱۳/۸۹	۱۳/۸۹
	معاون اداره	۴	۱۱/۱۱	۲۵
	کارشناس	۲۷	۷۵	۱۰۰

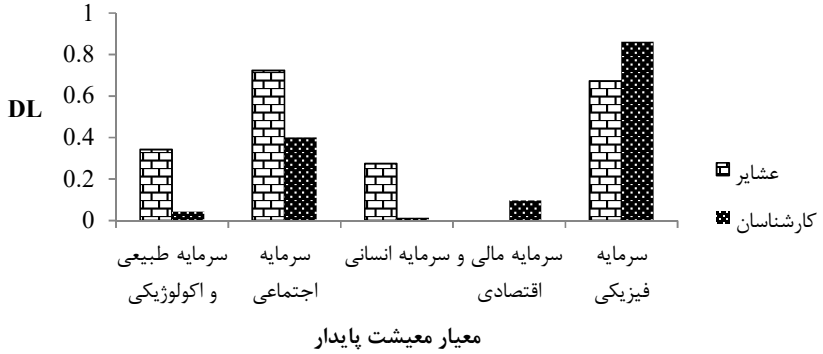
مأخذ: یافته‌های تحقیق (سال ۱۳۹۵)

رتبه‌بندی معیارهای معیشت پایدار از دیدگاه کارشناسان و عشایر با استفاده از روش تاکسونومی

نمودار (۱) نشان‌دهنده وزن DL هر یک از پنج معیار معیشت پایدار تحت تأثیر تشکیل و توسعه بازارهای محلی در مناطق عشایری از دیدگاه کارشناسان و عشایر منتخب استان کرمان می‌باشد. با توجه به نتایج حاصل از آزمون تاکسونومی عددی کارشناسان اعتقاد دارند که سرمایه انسانی در رتبه اول و سرمایه فیزیکی در رتبه آخر قرار دارند. همچنین از دیدگاه عشایر سرمایه مالی و اقتصادی دارای رتبه نخست بوده و سرمایه اجتماعی در رتبه پایانی قرار می‌گیرد.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]

نمودار ۱- رتبه‌بندی معیارهای معیشت پایدار از دیدگاه کارشناسان و عشایررتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار از دیدگاه عشایر با استفاده از روش تاکسونومی عددی

جدول ۴- رتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار از دیدگاه عشایر

معیار	زیر معیار	Cio	DL	رتبه
سرمایه فیزیکی	اسکان مسافران در مناطق عشایری	۲/۱۱۳	۰/۴۶۸	۲۸
	استفاده یا دسترسی به وسیله نقلیه	۱/۰۶۳	۰/۲۳۵	۱۷
	دسترسی به برق	۰/۶۶	۰/۱۴۶	۱۰
	دسترسی به تلفن و موبایل	۲/۷۲۴	۰/۶۰۴	۳۲
	دسترسی به گاز	۳/۴۵۱	۰/۷۶۵	۳۹
	دسترسی به جاده	۰/۳	۰/۰۶۶	۲
	دسترسی به آب آشامیدنی بهداشتی	۱/۷۱۷	۰/۳۸۱	۲۵
	ورود تکنولوژی‌های جدید	۰/۷۰۲	۰/۱۵۵	۱۱
سرمایه مالی و اقتصادی	سطح اشتغال	۰/۱۹۵	۰/۰۴۳	۱
	درآمد حاصل از تولید محصولات دامی	۰/۳۵۷	۰/۰۷۹	۳
	درآمد حاصل از تولید محصولات غیردامی	۰/۹۶۵	۰/۲۱۴	۱۴
	نوسانات درآمدی	۲/۶۶۸	۰/۵۹۲	۳۱
	درآمد حاصل از توریسم	۱/۹۵۲	۰/۴۳۳	۲۶
	هزینه فعالیت‌های دامداری	۲/۷۷۹	۰/۶۱۶	۳۳
	دسترسی به تسهیلات بانکی	۳/۱۵۶	۰/۷	۳۶
	دسترسی به انواع بیمه	۶/۳۲۱	۰/۹۸۷	۴۴
	تعداد دام	۱/۲۵۵	۰/۲۷۸	۲۲
سرمایه طبیعی و اکولوژیکی	زیبایی جاذبه‌های طبیعی	۱/۱۱	۰/۲۴۶	۱۹
	آلودگی‌های زیست محیطی	۱/۰۶۵	۰/۲۳۶	۱۸
	آلودگی‌های صوتی	۳/۳۱۶	۰/۷۳۵	۳۷
	تنوع گونه‌های گیاهی	۰/۴۷۴	۰/۱۰۵	۴
	خاک منطقه	۱/۱۸۲	۰/۲۶۲	۲۱
	آب‌های رو زمینی و زیر زمینی	۳/۹۰۹	۰/۸۶۷	۴۲
	کیفیت علوفه	۱/۳۵۶	۰/۳۰۱	۲۴
	کمیت علوفه	۰/۶۵۲	۰/۱۴۴	۹
	حضور حیات وحش	۳/۱	۰/۶۸۷	۳۵
سرمایه انسانی	نیروی کار خانوادگی	۰/۵۳۲	۰/۱۱۸	۵
	تأمین نیروی کار خارج از خانواده	۰/۵۵	۰/۱۲۲	۶
	سطح آگاهی از احیاء و اصلاح مراتع	۲/۸۰۲	۰/۶۲۱	۳۴
	سطح آگاهی حفاظت از منابع طبیعی	۳/۳۹۵	۰/۷۵۳	۳۸
	حضور گردشگر	۰/۶۲۴	۰/۱۳۸	۸
	سطح بهداشت و درمان عشایر	۳/۹۲۶	۰/۸۷۱	۴۳
	سطح بهداشت و درمان دام	۳/۵۲	۰/۷۸۱	۴۰
	خدمات آموزشی و ترویجی	۰/۷۷۴	۰/۱۷۱	۱۲
	مهاجرت به شهرها	۰/۹۹۵	۰/۲۲	۱۵

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]

ادامه جدول ۴- رتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار از دیدگاه عشایر

معیار	زیر معیار	Cio	DL	رتبه
	تعامل و مبادلات فرهنگی	۰/۸۷۳	۰/۱۹۳	۱۳
	اتحاد و انسجام در سطح سامان عرفی	۱/۱۶	۰/۲۵۷	۲۰
	اعتماد به کارشناسان و مروجین	۲/۳۹۸	۰/۵۳۲	۳۰
	حضور مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها	۱/۰۰۶	۰/۲۲۳	۱۶
سرمایه اجتماعی	مشارکت در اجرای طرح‌های مرتعداری	۱/۳۱۵	۰/۲۹۲	۲۳
	مشارکت در اجرای طرح‌های آبخیزداری	۲/۲۹۷	۰/۵۰۹	۲۹
	اعتماد عشایر به یکدیگر	۳/۵۶۳	۰/۷۹	۴۱
	حضور و نقش زنان در تولید محصولات	۰/۵۶۲	۰/۱۲۴	۷
	تشکیل و عضویت در تعاونی‌ها	۲/۰۹۵	۰/۴۶۴	۲۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق (سال ۱۳۹۵)

رتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار از دیدگاه کارشناسان با استفاده از روش تاکسونومی عددی

در جدول (۵) به رتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار تحت تأثیر تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی از دیدگاه کارشناسان با استفاده از روش تاکسونومی عددی پرداخته شده است. در این بخش شاخص‌های نیروی کار خانوادگی، اسکان مسافران در مناطق عشایری، دسترسی به جاده، کمیت علوفه، سطح اشتغال و دسترسی به آب آشامیدنی بهداشتی بترتیب با DL ۰/۰۵۸، ۰/۱۷۱، ۰/۱۷۶، ۰/۱۸۵، ۰/۲۰۹ و ۰/۲۱۹ بیشترین و شاخص‌های دسترسی به گاز، دسترسی به تسهیلات بانکی، آلودگی صوتی، استفاده یا دسترسی به‌وسیله نقلیه، دسترسی به انواع بیمه و نوسانات درآمدی به‌ترتیب با DL ۰/۹۵۳، ۰/۹۴، ۰/۹۱۲، ۰/۹۰۵، ۰/۸۸۵ و ۰/۸۸۱ کمترین تأثیرپذیری را ازنظر ایشان از تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی دارند.

جدول ۵- رتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار از دیدگاه کارشناسان

معیار	زیر معیار	Cio	DL	رتبه
	اسکان مسافران در مناطق عشایری	۰/۸۷	۰/۱۷۱	۲
	استفاده یا دسترسی به وسیله نقلیه	۴/۵۹۲	۰/۹۰۵	۴۱
	دسترسی به برق	۱/۴۹۱	۰/۲۹۳	۹
	دسترسی به تلفن و موبایل	۳/۹۰۴	۰/۷۶۹	۳۶
سرمایه فیزیکی	دسترسی به گاز	۴/۸۳۸	۰/۹۵۳	۴۴
	دسترسی به جاده	۰/۸۹۵	۰/۱۷۶	۳
	دسترسی به آب آشامیدنی بهداشتی	۱/۱۱۵	۰/۲۱۹	۶
	ورود تکنولوژی‌های جدید	۲/۹۲۹	۰/۵۷۷	۲۷
	سطح اشتغال	۱/۰۶۴	۰/۲۰۹	۵
	درآمد حاصل از تولید محصولات دامی	۱/۱۶۹	۰/۲۳	۷
	درآمد حاصل از تولید محصولات غیردامی	۱/۷۱۶	۰/۳۳۸	۱۱
	نوسانات درآمدی	۴/۴۷۱	۰/۸۸۱	۳۹
سرمایه مالی و اقتصادی	درآمد حاصل از توریسم	۳/۱۳۹	۰/۶۱۸	۳۰
	هزینه فعالیت‌های دامداری	۳/۸۷۶	۰/۷۶۴	۳۵
	دسترسی به تسهیلات بانکی	۴/۷۷۱	۰/۹۴	۴۳
	دسترسی به انواع بیمه	۴/۴۹۲	۰/۸۸۵	۴۰
	تعداد دام	۲/۲۲۷	۰/۴۳۹	۱۹

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]

ادامه جدول ۵- رتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار از دیدگاه کارشناسان

معیار	زیر معیار	Cio	DL	رتبه
سرمایه طبیعی و اکولوژیکی	زیبایی جاذبه‌های طبیعی	۱/۸۶۹	۰/۳۶۸	۱۲
	آلودگی‌های زیست محیطی	۱/۸۸۴	۰/۳۷۱۴	۱۴
	آلودگی صوتی	۴/۶۲۷	۰/۹۱۲	۴۲
	تنوع گونه‌های گیاهی	۱/۸۸۳	۰/۳۷۱۲	۱۳
	خاک منطقه	۲/۷۹۷	۰/۵۵۱	۲۶
	آب‌های رو زمینی و زیر زمینی	۲/۹۷۷	۰/۵۸۷	۲۸
	کیفیت علوفه	۱/۵۷۱	۰/۳۰۹	۱۰
	کمیت علوفه	۰/۹۴	۰/۱۸۵	۴
	حضور حیات وحش	۳/۳۷۴	۰/۶۵۵	۳۴
سرمایه انسانی	نیروی کار خانوادگی	۰/۲۹۹	۰/۰۵۸	۱
	تأمین نیروی کار خارج از خانواده	۲/۵۴۷	۰/۵۰۲	۲۲
	سطح آگاهی از احیاء و اصلاح مراتع	۲/۴۸۸	۰/۴۹	۲۱
	سطح آگاهی حفاظت از منابع طبیعی	۰/۳۵۷	۰/۴۶۴	۲۰
	حضور گردشگر	۲/۲	۰/۴۳۳	۱۸
	سطح بهداشت و درمان عشایر	۰/۷۵۳	۰/۵۴۲	۲۵
	سطح بهداشت و درمان دام	۳/۱۷۳	۰/۶۲۵	۳۲
	خدمات آموزشی و ترویجی	۳/۱۵۵	۰/۶۲۲	۳۱
	مهاجرت به شهرها	۴/۰۱۷	۰/۷۹۲	۳۷
سرمایه اجتماعی	تعامل و مبادلات فرهنگی	۲/۹۸۴	۰/۵۸۸	۲۹
	اتحاد و انسجام در سطح سامان عرفی	۱/۲۳۳	۰/۲۴۳	۸
	اعتماد به کارشناسان و مروجین	۱/۹۰۹	۰/۳۷۶	۱۵
	حضور مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها	۲/۰۸۲	۰/۴۱	۱۶
	مشارکت در اجرای طرح‌های مرتعداری	۳/۳۰۴	۰/۶۵۱	۳۳
	مشارکت در اجرای طرح‌های آبخیزداری	۴/۳۱	۰/۸۴۹	۳۸
	اعتماد عشایر به یکدیگر	۲/۶۷۴	۰/۵۲۷	۲۳
	حضور و نقش زنان در تولید محصولات	۲/۷۱۲	۰/۵۳۴	۲۴
	تشکیل و عضویت در تعاونی‌ها	۲/۱۵۵	۰/۴۲۴	۱۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق (سال ۱۳۹۵)

بحث و نتیجه‌گیری

در این تحقیق برای بررسی تأثیر بازارچه‌های محلی در صورت تشکیل و توسعه بر معیارها و شاخص‌های معیشت پایدار از تکنیک تاکسونومی عددی استفاده شده است. تاکسونومی عددی یکی از مطمئن‌ترین روش‌های علمی و مدیریتی فن تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری می‌باشد. این روش می‌تواند با در نظر گرفتن تمامی جوانب از جمله جنس معیارها و شاخص‌ها، اولویت و وزن معیارها و شاخص‌ها نسبت به یکدیگر و ...، گزینه‌ها را نسبت به یکدیگر سنجیده و آنها را به شیوهای عقلانی ردیف نماید. علیرغم آنچه گفته شد مدل‌های تصمیم‌گیری همانند هر روش دیگری تنها داده را به اطلاعات تبدیل کرده و در اختیار تصمیم‌گیرنده قرار می‌دهد و این تصمیم‌گیرنده است که باید بر مبنای اطلاعات به‌دست آمده و شرایط موجود، تصمیم بهینه را اتخاذ کند و از پذیرش مطلق نتایج بپرهیزد (۳). با توجه به نتایج این تحقیق می‌توان گفت که روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره برای مقایسه و اولویت‌بندی در حوزه مسائل اقتصادی و اجتماعی عشایر مناسب می‌باشند. بنابراین استفاده از این روش‌ها با توجه به نتایج اسدی نلیوان (۲۰۱۳) و فتاحی (۲۰۱۴) توصیه می‌شود که با تحقیق حاضر همخوانی دارند. با توجه به نتایج حاصل از رتبه‌بندی معیارهای معیشت پایدار با استفاده از آزمون تاکسونومس عددی کارشناسان اعتقاد دارند که سرمایه انسانی بیشترین و سرمایه فیزیکی کمترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی دارند. همچنین از دیدگاه عشایر سرمایه مالی و اقتصادی بیشترین و سرمایه اجتماعی کمترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی دارند. این دو دیدگاه نشان می‌دهد که کارشناسان و عشایر فهم یکسانی از موضوع تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی نداشته و کارشناسان

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]

بیشتر به مسائل انسانی توجه دارند و طبیعتاً عشایر نیز مسائل مالی و اقتصادی را در این بازارچه‌ها جهت بهبود وضعیت معیشت خود در اولویت می‌دانند این بخش از تحقیق با نتیجه مطالعات سعیدی گراغانی (۲۰۱۷) و قاسمی (۲۰۱۷) که بیان می‌دارند تشکیل بازارهای محلی بر شاخص‌های معیشت پایدار افراد ذینفع در مناطق عشایری و روستایی تأثیرگذار است مطابقت دارد. رتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار تحت تأثیر تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی از دیدگاه کارشناسان با استفاده از روش تاکسونومی عددی نیز نشان داد که شاخص‌های نیروی کار خانوادگی، اسکان مسافران در مناطق عشایری و دسترسی به جاده بترتیب بیشترین و شاخص‌های دسترسی به گاز، دسترسی به تسهیلات بانکی، آلودگی صوتی کمترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی دارند. این بخش از نتایج نشان می‌دهد که کارشناسان اعتقاد دارند با تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی عرضه محصولات عشایر به دلیل افزایش تقاضا احتمالاً تولیدات عشایر افزایش یافته بنابراین عشایر از نیروی کار خانوادگی خود (جوانان و زنان) بیشتر استفاده می‌کنند. همچنین در صورت تشکیل بازارچه‌های محلی در مناطق عشایری به دلیل افزایش تعداد گردشگران در این مناطق تعداد محل‌های اسکان موقت گردشگران افزایش خواهد یافت. این در حالی است که یکی از دغدغه های اصلی تشکیل بازارچه های محلی در مناطق عشایری مسئله ایجاد جاده‌های مناسب جهت تسهیل در رفت و آمد به این مناطق می باشد که از دیدگاه کارشناسان با ایجاد این بازارچه‌ها این مشکل نیز به مرور زمان حل خواهد شد. کارشناسان همچنین اعتقاد دارند که ایجاد این بازارچه‌ها تأثیر محسوسی بر دسترسی به تسهیلات بانکی برای عشایر نداشته و اعتبارات لازم از سوی دولت برای این منظور تأمین نخواهد شد. از دیدگاه کارشناسان تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی بر دسترسی به گاز در مناطق عشایری تأثیر محسوسی نداشته و گردشگرانی که برای خرید به این مناطق سفر می‌کنند آلودگی صوتی محسوسی ایجاد نمی‌کنند. همچنین رتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار تحت تأثیر تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی از دیدگاه عشایر با استفاده از روش تاکسونومی عددی نشان داد که شاخص‌های سطح اشتغال، دسترسی به جاده و درآمد حاصل از تولید محصولات دامی به‌ترتیب بیشترین و شاخص‌های دسترسی به انواع بیمه، سطح بهداشت و درمان عشایر (دسترسی به درمانگاه و پزشک در منطقه) و آب به ترتیب کمترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی دارند. این بخش از نتایج نیز نشان می‌دهد که عشایر اعتقاد دارند در صورت تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی عرضه محصولات عشایر سطح اشتغال در این مناطق افزایش یافته و آنها برای حضور در این بازارها نیاز به نیروی کار بیشتری جهت تولید و عرضه انواع محصولات دامی و غیردامی خود دارند. همچنین با ایجاد این بازارها و با افزایش میزان تولید و رونق گرفتن کسب و کار درآمد حاصل از تولیدات عشایر افزایش خواهد یافت. همچنین عشایر نیز مانند کارشناسان اعتقاد دارند که با تشکیل بازارچه‌های محلی در مناطق عشایری مسئله ایجاد جاده های مناسب جهت تسهیل در رفت و آمد گردشگران به این مناطق حل خواهد شد زیرا ایجاد این جاده های در این مناطق جزء عوامل زیربنای تشکیل و توسعه بازارچه های محلی است. عشایر همچنین اعتقاد دارند که ایجاد بازارچه‌های محلی تأثیر محسوسی بر دسترسی به انواع بیمه، سطح بهداشت و درمان (دسترسی به درمانگاه و پزشک در منطقه) و دسترسی به آب سالم و بهداشتی ندارد. با توجه به نتایج به‌دست آمده از این تحقیق می‌توان بیان داشت که تشکیل و توسعه بازارهای محلی بر معیشت پایدار بهره‌برداران مراتع تأثیر خواهد گذاشت و باعث افزایش منافع عشایر و بهبود مطلوبیت جامعه خواهد شد.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]

References

1. Asadi Nalivan, O., F. Rezayi & N. Saghazade, 2013. Assessment of Watershed Catchment Ecological Power with Taxonomy Method for Watershed Comprehensive Management (Case Study: Watershed Zydasht, Taleghan). Journal of Environmental Erosion Researches, 3(11): 15-26. (In Persian)
2. Cochran, W.G., 1977. Sampling techniques. 3nd edition, Whley and Sons, USA, 428p.
3. Dastourani. A., 2012. A review of TOPSIS method and its application in the evaluation of ecological capability for comprehensive management of watershed areas. 8th National Conference on Watershed Management and Engineering Sciences, University of Lorestan, Iran.
4. Fattahi, A., 2014. Investigation of Social and Economic Development Levels in Villages of Ardakan - Yazd Plain. Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research, 44(4): 593-602. (In Persian)
5. Gharenjak, A.M., 2011. The role of local markets in the economic development of rural areas, Monthly research, education and extension of Dehyari, 34: 18-21 (In Persian).
6. Ghasemi, F., 2017. Feasibility of establishing and development local marketing (Case Study: Taleghan county). MSc Thesis. Tehran University, Karaj, Iran.
7. Helmor, C. & N. Sing., 2001. Sustainable livelihood: Building on the wealth of the poor. Bloomfield: Kumarin Press, 283 p.
8. Kalantari, Kh., 2002. Planning and Regional Development (theory and techniques). Khoshbin press, 322 p.
9. Kassa, K. & Z. Eshetu., 2014. Situation analysis of rural livelihoods and socioeconomic dynamics for sustainable rural development: The Case of Legehida Woreda district. Journal of Agriculture and Environmental Management, 3(3): 201-208.
10. Mahdi, G., G. Shivakoti & D. Schmidt-Vogt, 2009. Livelihood change and livelihood sustainability in the uplands of Lembang Subwatershed, West Sumatra, Indonesia, in a changing natural resource management context, Environmental Management, 43: 84-99.
11. Motiee Langeroudi, S.H., M. Ghadiri Maoum., M.R. Rezvani & A. Azmi, 2011. The role of local markets in socio-economic development of rural in the province of Gilan. Geopolitical landscape (human studies), 6(15): 138-154. (In Persian)
12. Nourozi, M. & D. Hayati., 2015. Factors Affecting Rural Sustainable Livelihoods as Perceived by Farmers in Kermanshah Province. Iran Agricultural Extension and Education Journal, 11(1): 127-144. (In Persian)
13. Rodriguez, E., V. Lacaze & B. Lupin, 2007. Willingness to pay for organic food in Argentina: Evidence from a consumer survey. Papers prepared for 105th EAAE Seminar. Bologna. Italy.
14. Saeidi Goraghani, H.R., 2017. Feasibility of establishing local marketing and its effect on sustainable livelihood of rangeland ranchers. PhD Thesis. Tehran University, Karaj, Iran.
15. Saeedi Goraghani, H.R., H. Azarnivand., H. Arzani., H. Rafiee & H. Mehrabi, 2017. Assessing social and economic components affecting the nomads' participation to establish dairy local markets in Kerman province. Iranian Journal of rangeland, 10(4): 387-397. (In Persian)
16. Shafiee Sabet, N., H. Mahdavi Vafa., A. Barati Toroghi & M. Bazhan, 2007. The role of weekly rural markets in economic development Tehran villages. 6th Conference of Agricultural Economics Iran.
17. Sojasi Qidari, H., T. Sadeqlu & E. Shakourifard, 2016. Measuring the livelihood properties in rural areas using a sustainable livelihood approach (Case study: Rural areas of Taybad County). Journal of Research & Rural Planning, 5(1): 197-215. (In Persian)
18. Ziari, K., 2007. Principles and methods of regional planning. Yazd University Press, 341 p.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1397.12.1.8.2]